

Fotó: Fekete Attila
Börtönszínházi találkozó – 2016

FOGVATARTOTTAK KÉPZÉSE ÉS FOGLALKOZTATÁSA A PÁLHALMAI ORSZÁGOS BÜNTETÉS-VÉG-REHAJTÁSI INTÉZETBEN

A fogvatartottak képzése és foglalkoztatása a börtönélet nélkülözhetetlen része. A nemzetközi törvényi szabályozások, valamint a külföldi és a hazai tudományos szakirodalmak is egyaránt kiemelik a munkavégzés nevelő hatását. A munkára történő neveléssel az lehet a fő cél, hogy az elkövetőt a jövőben vissza lehessen tartani az újabb bűncselekmény elkövetésétől, ami joghátránnyal és neveléssel, tehát személyiségformálással érhető el. A nevelés, akár a képzések és a foglalkoztatások során is megvalósulhat, és a személyiségformálás alapvető eszköze lehet a szabadságvesztés büntetés végrehajtásában. A nemzetközi szintéről áttérve a hazai viszonyokra, megállapítható, hogy Magyarországon a rendszerváltást követő évektől megfigyelhető, hogy a fogvatartottak szakmai képzéseinek is egyre inkább figyelembe kellett venni a piaccgazdaság mindenkori munkaerőpiaci igényeit. Ennél fogva a fogvatartottak szakmai képzéseivel kapcsolatban egyre több feladat hárult azokra a gazdasági társaságokra, amelyek a szakmailag felkészült munkatársakkal és a tanműhelyek, gyakorlóhelyek kialakításának lehetőségével rendelkeztek. A piaccgazdaság keretein belül azonban a börtön, mint a fogvatartottak munkáltatója, mindig is nehéz helyzetben volt, hiszen a korszerű és nyereséges tevékenység megszervezése rendkívüli erőfeszítéseket igényel a börtönök gazdasági társaságaitól.

Kulcsszavak: fogvatartott, foglalkoztatás, munkaerőpiac, képzés, nevelés

The training and employment of prisoners is an integral part of prison life. The international legal regulations, as well as foreign and domestic scientific literature emphasize the impact of educational work. The aim of education is to prevent the inmates from committing another criminal offense. This can be achieved by legal restrictions and education, in short: shaping of the personality. Education, can be realized during the training and employment, and is an essential tool. Turning from the international scene to domestic relations, it can be stated that in Hungary since the change of regime, the general rules of the labour market needed to be taken into consideration regarding the prisoner employment as well. In order to employ well-educated prisoners, limited companies needed to pay more attention to the education programs. This requires significant amount of attention from the prison limited companies as employers of the inmates.

Keywords: prisoner, employment, labor market, training, education

Bevezetés

A fogvatartottak képzése és foglalkoztatása a börtönélet nélkülözhetetlen része. A nemzetközi törvényi szabályozások, valamint a külföldi és a hazai tudományos szakirodalmak is egyaránt kiemelik a munkavégzés nevelő hatását. A munkára történő neveléssel az lehet a fő cél, hogy az elkövetőt a jövőben vissza lehessen tartani az újabb bűncselekmény elkövetésétől, ami joghátránnyal és neveléssel – tehát személyiségformálással érhető el. A nevelés akár a képzések és a foglalkoztatások során is megvalósulhat, és a személyiségformálás alapvető eszköze lehet a büntetés-végrehajtás során.

A fogvatartottak képzése Magyarországon a '90-es évek elejétől napjainkig

A bűnelkövetők társadalomba való visszailleszkedésének, más szóval reintegrációjának¹ elősegítése kulcsfontosságú. Ezen cél elérése többszakértős munka eredményeként valósulhat meg, ezért van szükség a reintegráció keretében nemcsak büntetés-végrehajtási szakemberek, hanem pszichológusok, szociológusok, orvosok, nevelők és más szakemberek segítségére.²

Az oktatási módszerek meghatározása során a fogvatartotti sajátosságokat vizsgálva figyelembe kell venni azt a ténytet, hogy a fogvatartottak nagy része már egyszer kiszorult az oktatásból. Alapvető elvárás, hogy az oktatók kezeljék emberként, tanulóként a fogvatartottakat és legyen a szokásosnál nagyobb türelmük és kitartásuk velük szemben, hiszen oktatásbeli hiányosságuk miatt nehezebben tudják elsajátítani a tananyagot. A pedagógusoknak a szigorúbb szabályok alkalmazása helyett a szakmai és tárgyi ismereteken túl a tanuló felé a szokásosnál nagyobb empátiával, érzékenységgel kell fordulniuk, *„elengedhetetlen, hogy a tanári szerep gyakorlása mellett tanácsadóként is megjelenjenek.”* – fogalmaz Maurer.³

A fogvatartottak nevelésének kerete a börtönrezsím. A börtönrezsím a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának módját jelenti, amely magába foglalja a fogvatartott életmódjának, életrendjének, a bánásmódnak, a jogok és kötelezettségek terjedelmének és gyakorlatának milyenségét. Az európai gyakorlatokat tekintve alapvetően négyféle börtönrezsím különíthető el: szigorúan őrzött, magas biztonsági fokozatú, illetve közepes biztonsági fokozatú zárt rezsím; valamint félig nyitott és teljesen nyitott rezsím. A börtönrezsímek fizikai elkülönítése megvalósulhat az intézetek, illetve egyazon intézet egymástól elválasztható részei között.⁴

Az oktatás talán a legfontosabb reszocializációs⁵ eljárás. Az elítéltek oktatásának, illetve szakképzésének évszázados hagyománya van. Már a XIX. században megál-

1 Helyreállítás, visszaállítás, visszahelyezés

2 Ruzsonyi P. (1997) p. 15.

3 Maurer P. (2011) p. 31.

4 Palló J., Törőcsik B. (2011) p. 24.

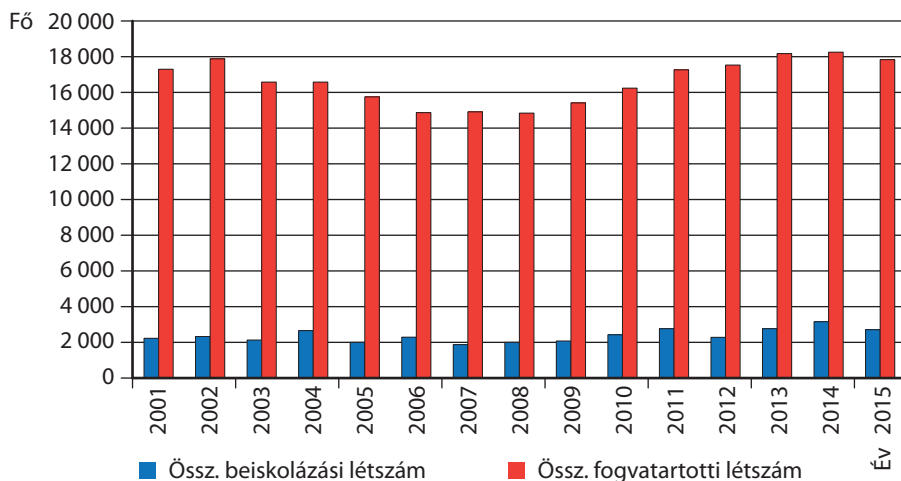
5 A szocializáció a társadalomba való beilleszkedés folyamata. Megkülönböztethető az elsődleges és másodlagos, korrekciós szocializáció (reszocializáció)

lapították, hogy a szabadulás után a volt elítéltek legalább egy része azért követett el újabb bűncselekményeket, mert nem rendelkezett a legális munkavállaláshoz szükséges tudással, ismeretekkel. A XX. század második felére már minden fejlett ország büntetés-végrehajtása biztosította a tanulás lehetőségét az elítéltek számára.⁶

Magyarországon a fogvatartottak túlnyomó többsége nem rendelkezik szakképzettséggel, sőt az alapközü általános iskolai végzettség tekintetében is hiányosságai vannak. Ezeknek az embereknek a polgári életben pozitív célkitűzéseik nem igen voltak, legnagyobb részük állandó munkahellyel nem rendelkezett, csak időszakos vagy alkalmi munkát végzett.⁷

A fenti tényezők is arra mutatnak rá, hogy a bűnelkövetők többségénél a normál szocializációs folyamatokban zavarok keletkeztek.⁸

Más-más sajátosságok jellemzik az alapközü és a középökü oktatás biztosításának lehetőségét a büntetés-végrehajtási intézetekben. Az alapközü iskolai végzettség megszerzése különösen támogatott, ezért az alapközü oktatásban részt vevök tanszereit, tankönyveit és az oktatás egyéb költségeit a Büntetés-végrehajtási Szervezet biztosítja. Az alapközü és a középökü képzési lehetőségeken túlmenően középökü-szakmai képzés és felsökü oktatás is elérhető a fogvatartottak számára hazánkban. 2001-től megfigyelhető, hogy a képzési programokon tanulók száma folyamatosan növekvő tendenciát mutat. A magyarországi tendenciákat az 1. számú ábrán szemléltettem:

1. számú ábra: A magyarországi összes fogvatartotti létszám és az összes fogvatartotti beiskolázási létszám mutatói az összes képzési programban, 2001-2015 (Fő/Év)⁹

A fogvatartottak szabadulás utáni, munkaerőpiacon való elhelyezkedésére már döntően akkor van esély, ha a szabaduló elítélt rendelkezik valamilyen szakképzettséggel. Az elítéltek középökü oktatására – szakképzésére – vonatkozóan a

6 Szegál B. (2006) p. 34.

7 Domboróczky G. (1981) p. 43.

8 Bocsi A. (2000) p. 21.

9 Forrás: BvOP Központi adatkérés, Saját szerkesztés

jogalkotó előírja, hogy a képzését elsősorban meghatározott körbe tartozó szakmákban kell megszervezni. Így hatékonysági szempontból megkérdőjelezhetően módon azok a képzések preferáltak, amelyek a fogvatartottak büntetés-végrehajtási intézetben folyó tevékenységét, vagy szabadulásuk utáni elhelyezkedését biztosítják.¹⁰

A folyamatos oktatás, képzés nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a munkaadók és a munkavállalók lépést tudjanak tartani a fejlődő technikai-technológiai folyamatokkal. A büntetés-végrehajtási intézetekben szabadságvesztésüket töltő fogvatartottak ebből a szempontból többszörösen hátrányos helyzetben vannak. Egyrészt a hosszú tartamú szabadságvesztést töltő, vagy a többszörösen visszaeső fogvatartottak esetében sok esetben előfordul, hogy „elhalt szakmával” (korszerűtlen) rendelkeznek. A rendszerváltás előtt nagy létszámmal oktatott szakmák, mint a vájár, vasbetonszerelő stb. mára már kevésbé, vagy egyáltalán nem keresettek a munkaerőpiacon. Másrészt a fogvatartottak egyik leggyakoribb kulcsproblémája, hogy már gyerekkorukban, kamaszkorukban a közoktatási rendszerből kiestek, iskoláikat nem, vagy nem jó eredménnyel fejezték be.

A fogvatartottak szakmai képzése

A '90-es évek elejétől megfigyelhető hazánkban, hogy a fogvatartottak foglalkoztatottságának növekvő súlyú területe lett az oktatás és a képzés. A büntetés-végrehajtás által kínált lehetőségekhez képest a '90-es évek közepén csekélynek mondható a fogvatartottak érdeklődése a középszintű tanulmányok folytatására.

A fogvatartottak szakmai képzésével szemben támasztható elvi követelmény, hogy vegye figyelembe a munkaerő-piaci igényeket. A '90-es években kialakult hazai gyakorlatban főképpen a rövid tartamú munkaerő-piaci képzések váltak elterjedté. A cél itt olyan szakmák kiválasztása, amelyek rövid idő alatt, intenzíven elsajátítható elméleti és gyakorlati ismereteket közvetítenek és államilag elismert végzettséget adnak. (Ezek körét az Országos Képzési Jegyzék tartalmazza.)

A szakmai képzések gyakorlati akadályai között megemlíthető a munkaerő-piaci igények gyors változása, a fogvatartottaknak a szakképzésnél alapkövetelményként jelentkező általános képzettségbeli hiánya, a büntetés rövid időtartama, valamint a képzés jelentős költségvonzatai. A fejlett piacgazdasággal rendelkező országokban sem fűznek túlzott illúziókat a szabadultak könnyű elhelyezkedéséhez, ennek ellenére nem mondanak le a szakmai képzés széles skálájának kínálatáról, mert annak nem csupán közvetlen elhelyezkedést elősegítő hasznát, hanem szélesebb műveltséget nyújtó, személyiségfejlesztő hatását is nagyra értékelik.¹¹

Az iskolarendszeren kívüli szakképzés az alapfokú képzésre épülve és azt kiegészítve a fogvatartottak társadalmi reintegrációját szolgálja, a büntetés-végrehajtási intézetek falai között viszonylag egyszerűbb képzési modellt testesíti meg az iskolarendszerű szakképzéshez képest. Lényegesen rövidebb a képzési idő, mint az iskolarendszerű szakképzések esetében. A képzés csak a szakmai ismeretek elsajátítására korlátozódik, a szakmával kapcsolatos tudás megszerzése kap több-kevesebb hang-

¹⁰ Takács-Miklósi M. (2015) p. 18.

¹¹ Lőrinc J., Nagy F. (1997) p. 92.

súlyt attól függően, hogy betanító vagy OKJ-s képzésről van-e szó. Az oktatáshoz a jogszabályok és a személyi állomány teremtik meg azokat a kedvező feltételeket, amelyek következtében ezek a képzések eredményesek lehetnek.¹²

Az Országos Képzési Jegyzék jelentősen megnehezíti a börtönökben a szakképzések lebonyolítását. A jegyzék olyan képzési előírásokat, illetve elemeket ír elő, amelyek tárgyi és gyakorlati feltételeit „börtönkeretek” között nehézkes a képzést végző intézményeknek megvalósítani. Sajnálatos, hogy a képzési jegyzék összeállításában nem emelik ki a büntetésüket töltő, később munkavállalóként a munkaerő-piacon megjelenő embereket.

A büntetés-végrehajtás képzései az Európai Unióban

A különböző képzési formákban való részvétel az Európai Unió legtöbb országában a munkavégzéssel azonos rangú, sőt néhány országban, mint például Hollandia, a képzésnek egyre nagyobb szerepet szánanak. Gyakran viszont a fogvatartottak számára megfelelő – kiváltképp a szabadon bocsátás utáni időszakra hasznosítható – képzési programokat nem biztosítanak. Másrészt pedig a fogvatartottaknak csupán kis hányada van abban a helyzetben, hogy az ilyen kurzusokat kitartással és sikerrel elvégezze. Mindezek ellenére több okból is helyénvaló komoly erőforrásokat biztosítani a fogvatartottak képzésére, művelődésére, ha szükséges, azon túlmenően is, ami a börtönön kívül élő szabad emberek számára rendelkezésre állhat.¹³

Mivel a normálistól eltérő börtönkörnyezet károsan hat a személyiségre, ezt a hátrányos hatást enyhítheti a fogvatartottak oktatása, művelődése. A fogvatartottak jó részének igen korlátozott és negatív múltbéli oktatási-nevelési tapasztalatai vannak, és ezt a művelődési hátrányt valamelyest orvosolni lehet a börtönben. Az oktatással, a művelődéssel ösztönözni és támogatni lehet azokat, akik igyekeznek hátat fordítani a bűnelkövetésnek. Az anyagi jellegű megfontolásokkal összefüggésben leszögezhető, hogy a képzési, művelődési költségek általában alacsonyak a börtön általános fenntartási költségeihez képest.¹⁴

A fogvatartottak foglalkoztatása Magyarországon a '90-es évek elejétől napjainkig

A büntetés-végrehajtási foglalkoztatás a mindenkori törvényi előírásoknak¹⁵ megfelelően kell, hogy megvalósuljon. „A foglalkoztatással (munkáltatással) kapcsolatos

12 Novák Z. (2004) p. 54.

13 Lőrinc J., Nagy F. (1997) p. 20.

14 Lőrinc J., Nagy F. (1997) p. 21.

15 2013. évi CCXL. törvény 83. § (3): Az elítéltek társadalmi beilleszkedését elősegítő reintegrációs tevékenységet a végrehajtásért felelős szerv – önállóan vagy más szervezetekkel együttműködve – az elítéltek munkáltatása, munkaterápiás foglalkoztatása, továbbá általános iskolai, illetve középfokú iskolai oktatása, felsőfokú tanulmányok végzése, szakképzése, szakmai gyakorlat megszerzése, valamint egyéb reintegrációs programok által biztosítja. A végrehajtásért felelős szerv a reintegrációs tevékenységet az elítélt személyéhez igazodó szakmai módszerekkel végzi. (A 2014. évi LXXII. törvény 161. § (12) szerint módosított szöveggel lépett hatályba.)

ideák megvalósítása a „börtönmunka” menedzselése útján valósul meg, amely magában foglalja a munkáltatás megszervezésének különböző formáit, a munkatevékenységek felügyeletét és végrehajtását.¹⁶

A távolibb célú nevelési eszközök között mind az európai, mind a magyar büntetés-végrehajtási jogi szabályozásban a munkáltatás foglalja el a központi helyet. A büntetés-végrehajtási hatóságoknak arra kell tehát törekedniük, hogy a fogvatartottakat elegendő és hasznos munkával lássák el. Hasznosnak az a munka tekinthető, amely fejleszti, vagy legalábbis szinten tartja a fogvatartott azon fizikai és szellemi képességeit, amelyek segítségével a szabadulás után érvényesülhet a munkaerőpiacon – olvasható a Börtön szabályokban^{17, 18}

A fogvatartottak munkáltatásának Magyarországon – csekély szervezeti változásokkal – két alapvető formája alakult ki 1948 óta: a vállalati és a költségvetési. A hangsúly egészen a '90-es évek végéig a tömeges létszámot foglalkoztató nagyüzemi rendszerű vállalati gazdálkodáson volt. A Bv. vállalatok gazdálkodása szinte kizárólagosan a fogvatartottak termelőmunkában való részvételére épült. A vállalati termelésben nem csupán piaci szempontok érvényesültek, hanem az is, hogy a fogvatartottak megszokják a rendszeres életvitelt és a rendszeres munkavégzést.

A munkára nevelés feltételeit és eszközeit – a büntetési célkitűzések elérése szempontjából – az elítéltek szabadságvesztés büntetésének végrehajtási szakában, a személyiségváltozás elérésének valóra váltását csak a neveléstudomány (pedagógiai tudomány), ezen belül is a kriminálpedagógia módszereivel lehet elérni.¹⁹

A fogvatartottak szakmai képzésével szemben támasztható elvi követelmény az, hogy vegye figyelembe a munkaerő-piaci igényeket. A '90-es években kialakult hazai gyakorlatban főképpen a rövid időtartamú képzések váltak elterjedté.²⁰

A '90-es évek elején jelentősen megváltozott a Bv. vállalatok gazdálkodási feltételrendszere. A társadalomban végbemenő változások, valamint ennek következtében a gazdasági változások – a piaci körülmények szigorodása – új helyzet elé állították a Bv. vállalatokat. A munkanélküliség megjelenésével a munkaerő-kereslet szinte átmenet nélkül, zuhanásszerűen visszaesett, ezért a külső munkáltatás minimális szintre szorult vissza.

A külföldre nyitással olyan áruk érkeztek be tömegesen és olcsón az országba, amelyek előállítását a Bv. vállalatok fő profiljába tartozott. Az általános gazdasági-pénzügyi válság erős hatást gyakorolt a Bv. vállalatok gazdálkodására.²¹

A magyar büntetés-végrehajtás által szervezett munkáltatás központi problémája a büntetés- végrehajtási vállalatok helyzete, lehetőségei és a velük szemben támasztott reszocializációs és gazdasági követelmények közötti ellentmondás. A fogvatartottak munkáltatásának megszervezését, működtetését nem lehet egyedül a büntetés-végrehajtás felelősségévé tenni oly módon, hogy ebben a szférában is kizárólag a piaci termelés törvényszerűségei és szabályozói érvényesüljenek. A fogvatartottak mun-

16 Palló J. (2010) p. 35.

17 Börtön szabályok, 26. 2. Szabály.

18 Palló J., Törőcsik B. (2011) p. 26.

19 Domboróczky G. (1981) p. 40.

20 Nagy G. (2001) p. 24.

21 Nagy G. (2001) p. 28.

káltatása állami feladat, amely preferenciák, költségvetési támogatások, szubvenciók nélkül nem töltheti be feladatát.²²

Feltételezhető, hogy a börtönben történő rendszeres munkavégzés a reszocializáció egyik leghatásosabb módszere. A börtönben végzett munkának rövid távú hatásai az alábbiak lehetnek: tartalmas időöltés, konfliktusok és feszültségek megelőzése, illetve levezetése, új szakmai és szociális készségek elsajátításának lehetősége, pénzkereseti lehetőség. Emellett a munka az elítélt személyiségére is gyakorolhat többféle hatást, serkenti a szociális teljesítménymotivációt, valódi munkatapasztalathoz segíti az elítéltet (olykor életében először), felébreszti érdeklődését a bűnözői életmóddal szembeni alternatív életvezetés iránt.

Mindez azonban csak akkor várható el, ha a börtön biztosítja a tartalmas, eredményes munkavégzés lehetőségét. A piacgazdaság keretein belül azonban a börtön – mint a fogvatartottak munkáltatója – nehéz helyzetben van. Korszerű, igényes, nyereséges tevékenység megszervezése rendkívüli erőfeszítéseket igényel a börtönök gazdasági társaságaitól. Az olcsó munkaerő szinte az egyetlen, egyértelműen előnyös adottsága egy ilyen vállalatnak.²³

A büntetés-végrehajtási intézetek többségének komoly szervezési feladatot jelent a fogvatartottak foglalkoztatása²⁴. A jogszabályban előírt munkavégzéshez való jog érvényesülésének objektív és szubjektív akadályai egyaránt vannak. Az objektív nehézségek közül meghatározó a fogvatartotti állomány létszámához igazodó megfelelő munkalehetőség hiánya. A legnagyobb gondot a vállalkozások, intézmények megrendeléseinek csökkenése jelenti. A magánvállalkozások nem szívesen dolgoztatnak Bv. intézetben fogva tartott munkaerőt, annak ellenére, hogy a foglalkoztatásnak lényegesen kedvezőbb költségvonzata lenne. A külső foglalkoztatásra szintén kevés a lehetőség, bár ez területileg eltérő. Komoly nehézség forrása az intézeteknél tapasztalható telítettség is, amely miatt a relatíve több fogvatartottra kevesebb munkahely jut.

A fogvatartottaknak akkor van nagyobb esélyük a munkáltatásra, ha valamilyen szakképzettséggel, szakmai gyakorlattal rendelkeznek. A fogvatartottak jelentős része azonban iskolázatlan, szakképzetlen, legfeljebb segédmunkásként vagy mezőgazdasági idénymunkásként foglalkoztatható. További akadály a munkáltatásnak az is, hogy a fogvatartottak egészségi állapota az átlagnépességnél rosszabb, így gyakran csak könnyű fizikai munkát végezhetnek. Külön gondot jelent a csökkent vagy megváltozott munkaképességűek foglalkoztatása, az állapotuknak megfelelő munka hiánya.²⁵

22 Fekete M. (1994)

23 Szegál B. (2006) p. 26.

24 A foglalkoztatás keretében a Bv. szervezet biztosítja:

„a) az alapfokú iskolai oktatást;

b) a szakirányú képzést;

c) a munkáltatást;

d) a terápiás foglalkoztatást;

e) a művelődési, a szabadidős, a sport, továbbá a személyiségfejlesztő és gyógyító, rehabilitációs programokon való részvétel lehetőségét.” [6/1996. (VII. 12.) IM rendelet].

25 Budai I. (2009) p. 13.

A büntetés-végrehajtási munkáltatás az Európai Unióban

A büntetés-végrehajtási munkáltatást Európa-szerte a szabadságvesztésüket töltő elítéltek kezelésének integráns részeként értékelik. A büntetés-végrehajtási szakirodalomban külön kiemelik, hogy a munkáltatás pozitív perspektívát kínál a fogvatartottak számára, csökkenti az ön- és másokra veszélyes magatartásformák elterjedésének kockázatát, valamint fejleszti a készségeket, és megtanít az elvégzett munka tiszteletére. Az szinte már közhelyszerű megállapítás, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek fogvatartotti állományának nagy része még soha nem került kapcsolatba a munka világával, vagy legalábbis a fogvatartása kezdete előtt régen kiesett onnan, ezért a munkáltatás a sikeres reintegrációnak is az egyik előfeltétele.²⁶

Lőrinc József és Nagy Ferenc szerzőpáros több európai országban – többek között Ausztria, Dánia, Svédország, Hollandia, Németország és Svájc – megfigyelt példák alapján ír arról, hogy a legtöbb államban jogilag szabályozott formában munkakötelezettség érvényesül az elítéltekkel szemben. Rámutatnak továbbá arra is, hogy a foglalkoztatás a gyakorlatban a felsorolt országokban jobbra büntetési és fegyelmezési funkciót tölt be, és nevelési jelentősége már kevésbé érvényesül. Mindenekelőtt a zárt végrehajtási intézetekben dominál az egyszerű munkafolyamatok végzetése, amely rendszerint a monotónia és a rosszul fizettség miatt nem motiváló, illetve nem a pozitív hozzáállást segíti elő. A jogerősen még el nem ítélt fogvatartottak munkára nem kötelezhetőek, a végrehajtási intézetek tisztán tartását és ellátását szolgáló, alkalmoszerű munkát kivéve. Kérelemre azonban részt vehetnek – munkalehetőség esetén – a termelőmunkában, amelyért díjazás illeti meg őket.²⁷

A fogvatartottak munkaerőpiaci esélyei a szabadulásukat követően

A szabadulásra történő felkészítésnek a legfontosabb eszközei a képzés és az oktatás. A büntetés-végrehajtásnak nem feladata (és nem is képes arra), hogy az egyén szociális körülményeit alapvetően megváltoztassa, de arra képesnek kell lennie, hogy minél több elítéltet meggyőzzön arról, hogy önmagát fejleszteni és tanulni is képes.

Ha a fogvatartottak nem végzik el a büntetés-végrehajtási intézetekben legalább az általános iskolát, illetve nem részesülnek szakmai képzésben, akkor szabadulásuk után nincsen reális biztosítéka munkavállalásuknak és a társadalomba történő visszailleszkedésüknek sem.²⁸

A fogvatartottak oktatásába fektetett pénz ellenértéke a reszocializációs folyamatban mutatkozik meg. Ennek következtében az oktatás minőségét, eredményességét, hatékonyságát leginkább a szabadulás utáni életpálya, az újabb bűncselekmények el nem követése, illetve a büntetlen életmód alapján lehet megítélni.²⁹

26 Palló J. (2010) p. 35.

27 Lőrinc J., Nagy F. (1997) p. 19.

28 Bocsi A. (2000) p. 37.

29 Csáki A., Mészáros M. (2012) p. 53.

Csáki és Mészáros kutatásuk egyik részeredményeként azt látták, hogy a cégek fele már az álláshirdetés vagy az állásinterjú során is kéri az erkölcsi bizonyítványt. A példaként hozott kutatás nem tekinthető reprezentatívnak, viszont az eredményei igazolják azt a feltevést, miszerint a „tisztta” erkölcsi bizonyítvány hiánya jelentősen megnehezíti a szabadult emberek munkaerő-piaci és társadalmi beilleszkedését.

A Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási intézet rövid bemutatása

Az alábbiakban a Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet rövid fejlődéstörténetét és működésének legfontosabb jellemzőit mutatom be.

1949-ben 600 holdon alakult meg a Bernátkúti Állami Gazdaság és 1950-ben kezdődött meg a fogvatartottak munkáltatása. 1954-ben létrejött a Pálhalmai Bv. Munkahely Parancsnokság, Pálhalma központtal. A gazdaság a zirci apátság egykori földjén kezdte meg a gazdálkodást, majd 1957-ben a Pálhalmai Célgazdaság elnevezést kapta. A Dunai Vasművel közösen hozták létre a lemezfeldolgozó üzemet 1966-ban. Ez volt a kezdete annak a napjainkig tartó folyamatnak, amely a nagyüzemi mezőgazdaság mellett ipari foglalkoztatást hozott létre. Az 1970-es évek második felében az állattenyésztés volt a gazdaság legjövedelmezőbb ágazata. Ma a Pálhalmai Agrospeciál Kft. keretében foglalkoztatják a fogvatartottakat, főként mezőgazdasági jellegű munkával. A gazdasági fejlesztésekkel párhuzamosan növekvő fogvatartotti létszám megkövetelte az intézet bővítését is. A korszerű körletkialakítás az 1972-ben átadott, Dunai Vasmű támogatásával épített szálláskörlettel kezdődött. A koncentráció következtében kialakult az intézet mai szervezete: három alegységben töltik a fogvatartottak a büntetésüket. A börtönkomplexum objektumai egymástól 4-5 km-re helyezkednek el.³⁰

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által közölt adatok szerint 2008-ban a magyar börtönpopuláció 10%-át őrizték a pálhalmai nagy börtönkomplexumban. A központi irányítás az ötvenes évektől mindig Pálhalmáról történt. A fogvatartottak közül 700-750 férfi az ettől 2 kilométerre lévő, 1972-ben alapított Sándorházán, 250-300 nő az 1980-ban felépült 11 kilométerre fekvő Mélykúton, s 450-500 férfi a 6 kilométerre lévő legrégebbi objektumban, Bernátkúton volt elhelyezve. A fogvatartottak zöme (82%-uk) börtön fokozatba volt sorolva, és meglepően sok, 86%-uk dolgozott és tanult.

Fogvatartottak foglalkoztatása és képzése a Pálhalmai Országos Bv. Intézetben

Fogvatartottak foglalkoztatása

A fogvatartottak foglalkoztatása irányulhat törvény által előírt kötelező munkák elvégzésére (díjazás nélkül), illetve díjazás ellenében történő munkaáttátra. Az utóbbi

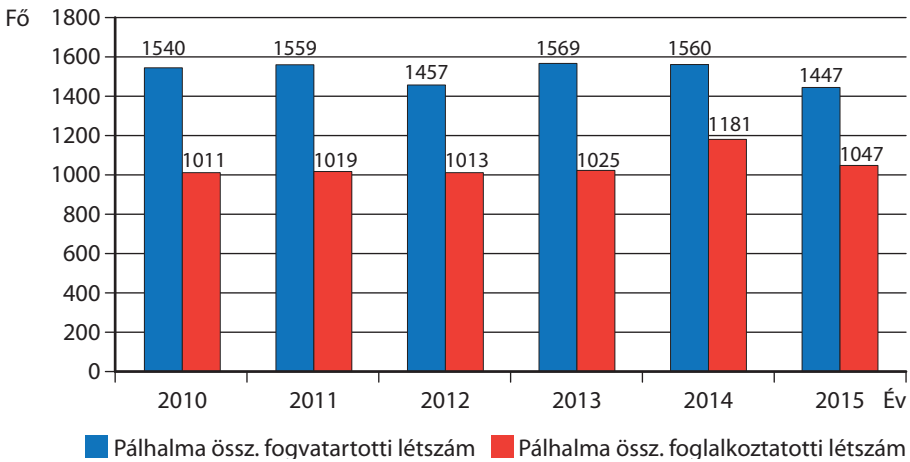
³⁰ Lőrinc J., Nagy F. (1997) p. 211.

költségvetési keretek között, illetve gazdasági társaságokban történő munkáltatással is megvalósulhat. A két foglalkoztatási területen dolgozók létszámának megoszlását az 1. számú táblázatban mutatom be.

Év	Átlag-létszám	Munkára kötelezett	Össz. foglalkoztatott	Nem dolgozó	Kft. dolgozó	Költségv. dolgozó
2012	1559 fő	1313 fő	1019 fő	537 fő	574 fő	268 fő
2013	1457 fő	1343 fő	1013 fő	410 fő	764 fő	249 fő
2014	1569 fő	1344 fő	1025 fő	319 fő	759 fő	266 fő
2015	1560 fő	1315 fő	1181 fő	379 fő	877 fő	304 fő
2016	1447 fő	1176 fő	1047 fő	396 fő	799 fő	248 fő

1. számú táblázat: Foglalkoztatási arány a Pálhalmi Országos Bv. Intézetben (2012-2016)³¹

A Pálhalmi Büntetés-végrehajtási Intézetre vonatkozó összefoglalkoztatotti létszámadatok a 2. számú ábrán szemléltetem:

2. számú ábra: A Pálhalmi Országos Bv. Intézet összefogvatartotti és az összefoglalkoztatotti létszámadatai (2010-2015), saját szerkesztés³²

Gazdasági társaságokban történő foglalkoztatás

A fogvatartottak díjazás ellenében történő munkáltatását a Pálhalmi Agrospeciál Kft. biztosítja. A Pálhalmi Agrospeciál Kft. – a 126/92 (VII.28) Kormányrendelet alapján – 1994. január 1-jén alakult meg a Pálhalmi Célgazdaság teljes körű jogutódjaként. A tulajdonosi jogokat a mindenkori állami vagyon felügyeletéért felelős miniszter gyakorolja.

31 Forrás: Pálhalmi Országos Bv. Intézet, Adatkérés

32 Forrás: Pálhalmi Országos Bv. Intézet, Adatkérés

A Pálhalmai Agrospeciál Kft-re jellemző, hogy a dunaújvárosi térség legnagyobb foglalkoztatói között tartják számon, öt éve 310 szabad munkavállalót és 828 rabmunkást mutatott ki a munkaügyi statisztika.³³

A 2. számú táblázatban szemléltetem a fogvatartottak foglalkoztatásának lehetőségeit a Pálhalmai Agrospeciál Kft-nél.

Munkavégzés helye	Fő	Munkavégzés helye	Fő
Acélszerkezeti és horganyozó üzem	165	Lámpaüzem	15
Szarvasmarha tenyésztés	157	Karbantartó Üzem	13
PC Bontó	101	Szárító Üzem	11
Növénytermesztés	82	Gépműhely	10
Mosoda	80	Aszalt gyümölcs csomagoló	10
Sértéstenyésztési Osztály	64	Biogáz Üzem	10
DUTEX	30	Őri konyha	9
Orvosi	20	Bolt	3
Keverő Üzem	19		

2. számú táblázat: A gazdasági társaságban (Pálhalmai Agrospeciál Kft.) foglalkoztatott fogvatartottak száma.³⁴

Költségvetési keretek között történő foglalkoztatás

A 3. számú táblázatban szemléltetem a fogvatartottak költségvetési keretek között történő munkáltatásának lehetőségeit.

Munkavégzés helye	Fő	Munkavégzés helye	Fő
Fogvatartotti konyha	74	Körlet raktár	8
Karbantartó műhely	67	Központi raktár	6
Házi munkás	23	Területi fenntartók	6
Vízügy	12	Takarító	6
Szennyvíz telep	10	Papírgyár	4
Garázs	9	Élelmiszer raktár	4
Papírfeldolgozó Üzem	8	Varroda	3
Felszerelési raktár	8		

3. számú táblázat: A Pálhalmai Országos Bv. Intézetben költségvetési keretek között történő foglalkoztatási lehetőségek³⁵

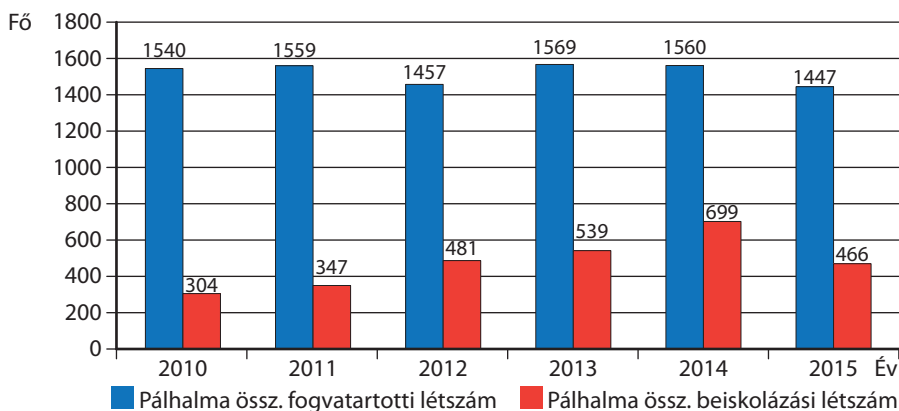
33 Heinrich-Tamácska P. (2013) p. 232.

34 Forrás: Pálhalmai Országos Bv Intézet, adatkérés, 2016. évi adatok

35 Forrás: Pálhalmai Országos Bv Intézet, adatkérés, 2016. évi adatok

Fogvatartottak képzése

A Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben szervezett iskolarendszerű képzéseknek hosszú időre visszatekintő múltja van, amelyből jelen tanulmányomban csak az elmúlt hat évet szemléltetem. Az Intézet mindegyik alegységében működik általános iskolai oktatás. 2010-2014-ig az összes képzési programon emelkedő tendencia látható a fogvatartottak részvételét illetően. A Pálhalmi Országos Bv Intézet fogvatartottjai körében megvalósult képzéseket szemléltetem a 3. számú ábrán:

3. számú ábra: A Pálhalmi Országos Bv Intézet összfogvatartotti létszáma és a képzésben részt vevő fogvatartotti létszám alakulása az összes képzési programon, 2010-2015, (Fő/Év)³⁶

A fogvatartottak alapfokú és középfokú oktatását és képzését a Pannon Oktatási Központ Gimnázium, Általános és Szakképző Iskola látja el. Az Intézet minden évben – a pályázati lehetőségek kihasználásával – több OKJ-s tanfolyamot is szervez, lehetőség szerint azon szakmák körében, amelyeket az elítélt tud hasznosítani a civil életben és elősegíti beilleszkedését a társadalomba. Az elmúlt évek kézéseit sorolom fel – a teljesség igénye nélkül – az alábbiakban: betanított szakács, kazánfűtő (OKJ-s), gépi fejtő (betanított), sertéstenyésztő (betanított), alapfokú gépiró, szövegszerkesztő.

A Pálhalmi Országos Bv. Intézetben a fogvatartottak részére nyújtott képzési lehetőségeket a 4. számú táblázatban mutatom be.

2010/11-es tanév	Sándorháza	Bernátkút	Mélykút	Összesen (Fő)
Általános iskola	46	43	62	151
Középfiskola	48	0	38	86
Gyorséttermi eladó	21	0	0	21
Térburkoló	20	0	0	20
Zöldségtermesztő	0	0	26	26
				304

36 Forrás: Pálhalmi Országos Bv Intézet, adatkérés, saját szerkesztés

2012/13-as tanév	Sándorháza	Bernátkút	Mélykút	Összesen (Fő)
Általános iskola	58	31	106	195
Középiskola	120	41	60	221
Zöldségtermesztő	0	0	25	25
Gyorséttermi eladó	20	20	0	40
				481

2013/14-es tanév	Sándorháza	Bernátkút	Mélykút	Összesen (Fő)
Általános iskola	48	35	85	168
Középiskola	111	25	73	209
Burkoló	10	10	0	20
Szobafestő	10	10	0	20
Szakács	0	0	15	15
Vendéglátó-eladó	32	33	0	65
Szociális gondozó és ápoló	0	0	42	42
				539

2014/15-ös tanév	Sándorháza	Bernátkút	Mélykút	Összesen (Fő)
Általános iskola	77	77	72	226
Középiskola	98	73	74	245
Szobafestő	19	16	0	35
Térburkoló	18	0	0	18
Emelőgépkézeli	0	17	0	17
Vendéglátó-eladó	27	34	33	94
Szociális gondozó és ápoló	0	0	44	44
Textiltermék-összeállító	0	0	20	20
				699

2015/16-os tanév	Sándorháza	Bernátkút	Mélykút	Összesen (Fő)
Általános iskola	72	45	80	197
Középiskola	83	84	76	243
Vendéglátó-eladó	0	0	26	26
				466

4. számú táblázat: A Pálhalmi Országos Bv. Intézetben a fogvatartottak részére nyújtott képzési lehetőségek a 2010/11-2015/16 tanévekben.³⁷

37 Forrás: Pálhalmi Országos Bv. Intézet, adatkérés

A Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben megvalósuló képzések létszámadatait a 2010-2015 közötti időszakra vonatkozóan az alábbiakban jellemzem. A 2010/11-es tanévben a legmagasabb az általános iskolába beiskolázottak létszáma volt, összesen 151 fő kezdte meg tanulmányait, majd 78 fő fejezte be a képzést. Összesen 304 fő fogvatartott járt iskolába, ebből 185 fő zárta sikeresen a tanévet. 2010/11-ben gyorséttermi eladó, térburkoló és zöldségtermesztő képzésen is részt vehettek a fogvatartottak, utóbbira csak nők járhattak. A 2012/13-as tanévben a létszámadatok terén az általános iskola vezető szerepét átvette a középiskolába beiskolázottak száma. Míg általános iskolába összesen 195 fő járt, addig középiskolába 221 fő fogvatartottat iskoláztak be. Összesítve a beiskolázottak létszámát, 481 főt iskoláztak be, amelyből 254-en fejezték be az adott osztályt. A 2013/14-es tanévben a fogvatartottak új képzési lehetőségek közül választhattak, indítottak burkoló, szobafestő, szakács, vendéglátó-eladó, illetve szociális gondozó és ápoló képzést. Általános iskolában összesen 168 fő kezdte meg tanulmányait és 115-en fejezték be azt. Középiskolába 209 főt iskoláztak be, ebből 179 fő zárta sikeresen az évet. A 2014/15-ös tanévben a fogvatartottak választhattak szobafestő, térburkoló, emelőgépkezelő, vendéglátó-eladó, szociális gondozó és ápoló, valamint textiltermék-összeállító képzések közül. Általános iskolába összesen 226 főt iskoláztak be, míg középiskolába 245-öt, amelyből 236 fő fogvatartott fejezte be sikeresen az adott tanévet. A 2015/16-os tanévben az 5 fő intézetben jelen levő 12. évfolyamos fogvatartott közül 3 fő (2 férfi és 1 nő) teljesítette az érettségi vizsgára bocsatáshoz szükséges minimumot. Mindhárman sikeres érettségi vizsgát tettek. A szakképzési rendszer átalakulását követően a 2015/16-os tanévben vendéglátó-eladó OKJ-s képzésre volt lehetőség Mélykúton. 2015 májusában véget ért a szociális gondozó és ápoló OKJ-s két éves tanfolyam. Az egyik képzésre beiskolázott fogvatartott távolléte miatt nem tudta a csoportjával teljesíteni az írásbeli vizsgát, ezt pótolta 2016. május 11-én, majd megkapta bizonyítványát.

Az esetleges bukások, lemorzsolódások az intézetek közötti átszállításokból, szabadulásokból, valamint a reintegrációs őrizetbe helyezésekből adódhattak, hiszen a fogvatartottak így már nem tudták teljesíteni az adott tanév minimum követelményeit. Továbbá ok lehet még az is, hogy a dolgozó fogvatartottak nem mindig tudnak elég időt fordítani a tanórákra való felkészülésre.

2016-ban átvehették OKJ-s bizonyítványukat azok a fogvatartottak is, akik sikeresen elvégezték a Pálhalmi Agrospeciál Kft. Építő- és Anyagmozgató Gépkezelői szakképzését. 15 fő fogvatartott vett részt az elméleti és gyakorlati elemeket tartalmazó képzésen, amelyből mindannyian sikeresen vizsgát tettek.

A jelenlegi 2016-17-es tanévben összesen 365 fő fogvatartottat iskoláztak be, ebből 25 fő szakképzésben vesz részt. A vendéglátó-eladó OKJ képzés 2017-ben véget ért, február 9-én záróvizsgát tett 16 fő női fogvatartott, ebből 4 fő reintegrációs őrizetből külön Bv. bírói engedéllyel térhetett vissza Mélykútra, hogy megszerezhesse bizonyítványát.

Összefoglalás

A rendszerváltást követő években már a fogvatartottak szakmai képzésével szemben is támasztható volt az a követelmény, hogy vegye figyelembe a piacgazdaság min-

denkori munkaerőpiaci igényeit. Ezzel kapcsolatban a fogvatartottak szakmai képzésének szélesítésében feladatok hárulnak azokra a gazdasági társaságokra, amelyek a szakmailag felkészült munkatársakkal és a tanműhelyek, gyakorlóléhelyek kialakításának lehetőségével rendelkeztek. A piacgazdaság keretein belül azonban a börtön – mint a fogvatartottak munkáltatója – nehéz helyzetben van, mivel a korszerű és nyereséges tevékenység megszervezése rendkívüli erőfeszítéseket igényel a börtönök gazdasági társaságaitól.

Felhasznált irodalom

- Budai István (2009): Az elítéltek költségvetési foglalkoztatása, *Börtönügyi Szemle* 2009/2
- Bocsi Andrea (2000): Közoktatás és művelődésügy a börtönökben. ELTE, Állam és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi Tanszék
- Csáki Anikó – Mészáros Mercedes (2012): Fogvatartásból szabadultak munkaerő-piaci beilleszkedésének lehetőségei: diszkriminál-e az erkölcsi bizonyítvány? *Börtönügyi Szemle* 2012/4.
- Domboróczky Gáspár (1981): Az elítéltek foglalkoztatásának fejlődése és munkára nevelésük módszerei a Pálhalmai Börtönben, Szakdolgozat
- Fekete Mihály (1994): Előterjesztés a Bv. gazdálkodás, a fogvatartottak foglalkoztatása átalakításának koncepciója és részletes ütemezésére. *Kriminológiai Közlemények* 49. Budapest
- Heinrich-Tamáskó Péter (2013): Kis magyar börtöntörténelem, *Uncius Műhely*, Budapest
- Lőrinc József – Nagy Ferenc (1997): *Börtönügy Magyarországon, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Sajtóiroda*, Budapest
- Takács-Miklósi Márta (2015): Börtönökben folyó oktatási tevékenység sajátosságai, *Felnőttképzési Szemle*, 2015. IX. évfolyam, 2. szám
- Maurer Péter (2011): Mi lehet a baj az oktatással a büntetés-végrehajtási intézetekben? In: *Scientia Pannonica Tudományos Folyóirat*. 2011. 1. szám. Forrás: http://scipa.uni-pannon.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=116&Itemid=28 (Letöltés ideje: 2016. november 25.)
- Nagy Gabriella (2001): „Ott túl a rácson...” Foglalkoztatás a büntetés-végrehajtási intézetekben. Egyetemi szakdolgozat, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszék, Pécs
- Novák Zoltán (2004): A fogvatartottak oktatása, szakképzése a büntetés-végrehajtási intézetekben, in: *Börtönügyi Szemle*, 2004, 23. évf., 4. szám, 47-58. p.
- Pallo József (2010): Az elítéltek foglalkoztatása az európai büntetés-végrehajtási gyakorlatban, in: *Börtönügyi Szemle*, 2010. (4) 35-58. p.
- Pallo József – Törőcsik Balázs (2011): A magyar büntetés-végrehajtás szabályozási környezete az európai elvárások tükrében, in: *Börtönügyi Szemle*, 2011. (2) 13-29. pp.
- Ruzsonyi Péter (1997): Új megközelítés: a konstruktív életvezetés megalapozásának korrekciós-pedagógiai rendszere. In: *Börtönügyi Szemle*, 16. évf., 4. szám, 82-95. p.
- Ruzsonyi Péter (2008): Kriminálpedagógiai útkeresés a fiatalok fogvatartottak szabadságvesztés büntetésének végrehajtásában. In: *Börtönügyi Szemle*, 27. évf., 4. szám, 14-32. p.
- Szegál Borisz (2007): A szocializáció és reszocializáció a börtönben, *Börtönügyi Szemle*, 2007/3